

Олександр Олександрович Браунер — натураліст, дослідник природи Північного Причорномор'я

Юрій Олійник, Володимир Лобков

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова (Одеса)
e-mail: oleynikuo@gmail.com; orcid:0000-0001-8737-650x

OLEINIK, YU., V. LOBKOV. Oleksander Peksandrovych Brauner, a naturalist, explorer of the nature of the Northern Black Sea region. — An essay on the tireless explorer of the nature of the Black Sea region, the successor of the traditions of K. F. Rulie, zoologist, faunist, morphologist and zoogeographer, author of numerous (more than 180) publications in the field of zoology, nature conservation and nature management, animal husbandry, organizer of the Agricultural Institute of Odessa and its professor, an encyclopaedic scientist who showed his creativity not only in many fields of science, but also in the field of science popularization, the author of works on the beauty and exciting power of nature of his native land.

Біографічні деталі

Олександр Олександрович Браунер народився 13 січня 1857 р. у Сімферополі в сім'ї військового. У 1876 р. вступив на природне відділення фізико-математичного факультету Новоросійського університету, який закінчив у 1881 р., захистивши дисертацію та ставши кандидатом природничих наук. Після університету працював земським статистиком (1882–1888 рр.), потім (1888–1901 рр.) на різних посадах у відділеннях Селянського Поземельного банку у Варшаві та Херсоні, з 1901 р. — директором Земельного банку Херсонської губернії (Curriculum 2007).

Із січня 1918 р. — викладач Одеського сільгоспінституту, 1919–1924 рр. — декан зоотехнічного ф-ту ОСГІ, а з 1925 — професор. Із 1933 р. — робота в Асканії-Нова; у 1938 р. запрошений на посаду професора кафедри зоології Одеського університету, а з 1941 р. — завідувач Зоологічного музею ОДУ. Пішов із життя 5 травня 1941 р.; похований на Другому міському цвинтарі Одеси.

Рис. 1. Олександр Олександрович Браунер (1857–1941). Фото з архіву Зоологічного музею ОНУ.

Ключові доробки в галузі теріології

Діапазон і тематика зоологічних робіт О. О. Браунера, надзвичайно широкі, вони охоплюють область зоогеографії, екології, систематики, охорони природи та господарського використання. У них з фотографічною точністю зафіксовано стан природи кінця XIX та початку XX ст. Центральне місце в них займали роботи, присвячені ссавцям.

Серед таких праць — публікації про систематику степової, або курганчикової миші, біологію та методи боротьби з крапчастим ховрахом, про кажанів Бессарабії та Криму, про морфологію й екологію лісового kota, лисицю (Браунер 1914), зоогеографічні аспекти поширення тушканів, ховрахів, бабаків та кротів (Браунер 1913), про кочівлі диких копитних.

Дослідження диких і домашніх копитних було одним із напрямів наукових інтересів О. О. Браунера. Ним видано нотатки про кримського оленя, згодом він писав про сарн півдня України. Дослідження коней (спочатку курганних), започатковані ним ще 1897 р. (Браунер 1916), були розширені роботами з вивчення тарпана й коня Пржевальського.

Величезний матеріал з поширення тварин степової України, зібраний О. О. Браунером, дозволив йому запропонувати схему зоогеографічного районування південних степів України та Бессарабії у його книзі «Сільськогосподарська зоологія» (рос.) (Браунер 1923).

Заслуговує на увагу діяльність О. О. Браунера в галузі сільськогосподарської теріології, дослідження походження та еволюції порід домашніх тварин. У 1922 р. вийшов його підручник «Тваринництво» (Браунер 1922). Він з болем відзначав зникнення аборигенних українських порід худоби, пропонував заходи щодо збереження їх як живих пам'яток історії народу.

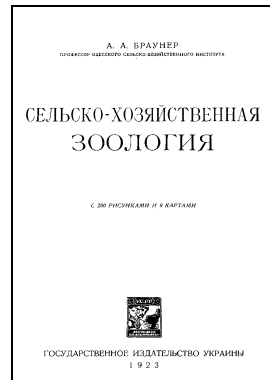

Рис. 2. О. О. Браунер (крайній праворуч); Асканія-Нова, 1930-ті роки. Справа — обкладинка його «Сільськогосподарської зоології» (Браунер 1923) — найвідомішого й одного з найцитованіших видань, окрім усього іншого, яке є найповнішим зведенням про фауну Причорномор'я.

Одне з найяскравіших передбачень О. О. Браунера — це теоретичне обґрунтування з зоологічних позицій центрів походження та одомашнення порід домашніх тварин (Браунер 1940). Його роботи були названі М. І. Вавіловим цінним внеском у розвиток теорії походження домашніх тварин і породоутворення, що стала складовою більш загальних поглядів про центри (осередки) одомашнення та походження порід домашніх тварин.

Олександр Браунер опублікував 183 наукові й науково-популярні статті (нотатки) з різних напрямів зоології.

Чесноти, захоплення, суспільна робота, відзнаки

Професор О. О. Браунер — яскравий приклад того, як багато може зробити й досягти захоплена людина, будучи любителем у науці, що віддала їй весь вільний від основної роботи час, і лише в останні роки життя він зумів цілком присвятити себе науці. Об'єктами його досліджень служили бабки, риби, амфібії, рептилії, птахи, ссавці. Місцем його досліджень у природі стали південні області України, Тирасполя та Кишинєва, Крим.

Серед його численних робіт щедро розкидані пропозиції, присвячені охороні природи та раціональному природокористуванню (Браунер 1899 тощо). Зворушливе ставлення до природи знаходить свій відбиток у його художньо-літературній творчості: оповіданнях, картинах, нотатках.

Через призму своїх робіт, архівних матеріалів О. О. Браунер постає перед нами як педагог, який формує екологічний світогляд, активно залучаючи до науково-дослідної діяльності не лише вчителів, а й учнів.

У своїх спогадах проф. А. Н. Криштофович наголошує: «... зоолог-ентузіаст Браунер, не займаючи на той час в університеті офіційного становища, змагався з університетом щодо наукового впливу на молоду зміну. ... Під впливом Браунера ... не менше 20 осіб академіків, професорів та взагалі науковців зайняли певне місце у науці» (Криштофович 1997: 42).

Спадщина О. О. Браунера — не лише його статті, художні твори та учні, але й зоологічні колекції, що налічують тисячі екземплярів хребетних, що зберігаються у різних наукових організаціях, у т. ч. у Національному науково-природничому музеї, Музеї природи Харківського університету.

Досягнення О. О. Браунера в науці увічнені в назвах 15 видів тварин і рослин, пов'язаних із його ім'ям. В Одесі діє Фонд імені О. О. Браунера та відбуваються регулярні Браунерівські читання.

Література

- Браунер, А. А. 1899. Об охране млекопитающих и птиц, полезных для сельского хозяйства. *Сборник Херсонского земства*, 1–17.
- Браунер, А. А. 1913. Систематические и зоогеографические заметки о тушканчиках, сером суслике, байбаке и кроте. *Записки Крымского общества естествоиспытателей и любителей природы*, 3: 61–92.

- Браунер, А. А. 1914. О млекопитающих Бессарабской, Херсонской и Таврической губерний. Вып. 1. Лисица. *Записки Новороссийского общества естествоиспытателей*, **40**: 131–177.
- Браунер, А. А. 1916. Материалы к познанию домашних животных России. 1. Лошадь курганных погребений Тираспольского уезда, Херсонской губ. (*Equus goshke-witschi*, mini). *Записки общества сельского хозяйства Южной России*, **86** (1): 49–185.
- Браунер, А. А. 1922. *Животноводство. Лекции, читанные в Одесском сельскохозяйственном институте*. Госиздат Украины, Одесса, 1–343.
- Браунер, А. А. 1923. *Сельскохозяйственная зоология*. Госиздат Украины, Одесса, 1–413.
- Браунер, А. А. 1940. Очерки по изучению домашних собак СССР (Марийская собака). *Проблемы происхождения, эволюции и породообразования домашних животных Том 1*. Изд. Акад. наук СССР, Москва, Ленинград, 161–169.
- Криштофович, А. Н. 1997. Воспоминания о А. А. Браунере. В кн.: *Памяти профессора Александра Александровича Браунера (1857–1941)*: Сборник воспоминаний и научных трудов. Музейный фонд им. А. А. Браунера, Астропринт, Одесса, 42.
- Curriculum 2007. Curriculum vitae профессора А. А. Браунера. *Известия музейного фонда им. А. А. Браунера*, № 1: 3–15. <http://liber.onu.edu.ua/pdf/brauner/2007/4.1.pdf>

Олійник, Ю., В. Лобков. Олександр Олександрович Браунер — натураліст, дослідник природи Північного Причорномор'я. — Нарис про невтомного дослідника природи Причорномор'я, продовжувача традицій К. Ф. Рулье, зоолога-фауніста, морфолога та зоогеографа. Олександр Браунер — автор численних (понад 180) публікацій у галузі зоології, охорони природи та природокористування, тваринництва, а також низки літературних творів про красу та захопливу силу природи рідного краю. Він був організатором Сільськогосподарського інституту в Одесі та його професором, вченим-енциклопедистом, який проявив свій творчий талант не тільки в багатьох галузях науки, а й на ниві її популяризації.